

կան թուականներին իւր խմբագրութեամբ Չարմայր Հրատարակում էր «Համալաւեր Ռուսիայ» թերթը, որի էջերում երիտասարդ Մեօրոպ Սմբատեան վարդապետը՝ առաջին անգամ լոյս ընծայեց իւր գտած բեւեռագիր արձանագրութիւններէց առաջինը. 70ական թուականներին նա սկսեց Հրատարակել «Փարոս» ամսագիրը, որը յետոյ պատկերաւոր դարձնելով և դիրքը մեծացնելով շարունակեց մինչեւ 1881 թուականը. իւր ժամանակին նա լոյս ընծայեց Հայոց և թուրք լեզուների պատարբեր, Անձեռագործ պատկերի նկարագրութիւնը ուսերէն լեզուաւ, թարգմանեց մի քանի մանր վկայիւնը մանկական ընթերցանութեան համար, Դարձեալ մենք Չ. Մսերեանցին ենք պարտական «Պատմութիւն կաթողիկոսաց Էջմիածնի» գեղեցիկ ու ստուար գրքի հրատարակութիւնը, զոր երկարորեւ էր նորա ծնող Մեօր մագիստրոսը: Իբրեւ Մոսկովայի հայ հասարակութեան անդամ և Հայաստանեայց Ս. եկեղեցւոյ հարազատ գաւակ Չ. Մսերեանցը միշտ մասնակցում էր մեր գործերին մերթ իբրեւ երէցփոխի պաշտօնակատար, մերթ իբրեւ նախագահ եկեղեցական խորհրդարանի, որ վարում է տեղւոյս եկեղեցական կալուածները գործը: Վերջին տարիներս նա իսպառ հեռացել էր գործից իւր անձնական տնտեսութեան պատճառաւ և ամառային արձակուրդներին գնում էր իւր ծննդավայրը Բեստարբա փոքր ինչ ապարիւնելու համար: Նոյնը նա պատրաստվում էր անելու և այժմ, ոսկային վերին Նախախնամութիւն այլապէս էր տնօրինել, առաջնորդելով նորան զէպ ի անդրթ նաւահանգիստը: Չարմայր Մսերեանցը կնքեց իւր մահկանացուն 63 տարեկան հասակում, խորին վիրտ թողնելով իւր այրիացեալ ամուսնուն և որդացեալ զաւակներին: Մարթնը յաւիտեական խաղաղութիւն մեր քրտնաջան հայրենակցի ոսկրներին:

Մ. ՇՈՎՐԵՆՆ

Մոսկովա. Յուլիս, 1900 թ.:

* Այժմ արքեպիսկոպոս և անդամ Մոսկովայի կաթողիկոսական հնագիտական ընկերութեան: Ծան. Հեղ.:

ԶԱՆՈՅՑ ԶԱՆՈՅՑՍԵՑ

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԻ ԹԵՐԹԵՐ

ԲԱՆԱՍԵՐ. — Պ. Պատմահանի վերջին հանդիսին մէջ (Բ. տարի. Ա. Պրակ) կը գտնենք Հեռեւեալ յօդուածներն: Մ. Ս. Դաւիթ-Բէկ, մի երկար գրութեամբ կ'ուսումնասիրէ «Բաղդատական քերականութեան» ծագումը և օգուտները: Գրութեան համառօտ նախաբանին մէջ կը յիշէ և կերպով մը ազգը կը մեղադրէ որ չնորհիւ աւրեւելեան յետաձեռնութեան, կարեւորութիւն տուած չէ բանասիրական, հնախօսական գիտութեանց և ուսումնասիրութեանց, որ ունի զանազան օգուտներ, լինի պատմական, լինի լեզուաբանական տեսակէտով: Եւ ճիշդ է որ Միթթար Աբբայի չնորհիւ, Եւրոպացի գիտնականները հայերէն լեզուն սկսան սորվիլ և յետոյ ուսումնասիրել մեր պատմութիւնը և լեզուն. և փութանք բնականօրէն որ օտար բանասէրներն թէեւ հայ գրականութեան նոր և մեծ ծաւալութիւն մատուցած են, բայց ոմանք անտեղի վրիպակներու մէջ սայթաքած են, մանաւանդ պատմական տեսակէտով. և այս շատ հաւանական էր, քանի որ օտար բանասէր մը կարելի չէ որ մեր ամէն Հին հեղինակաց մասին լիովին հմտութիւն ունենար. թերի լիներով անոնց գիտութիւնը՝ թերի եղան նաեւ անոնց ուսումնասիրութիւնը: Եւ այս ճշմարտութիւնը ուզած է մոռնալ Պ. յօդուածագիրը: — Համամիտ ենք յօդուածագրին՝ որ ազգի մը բարբառը հմտական կերպով ուսումնասիրելու համար բաւական չէ մի քանի դասական լեզուաց՝ յունարէնի, լատիներէնի, արաբերէնի, եբրայերէնի գիտութիւնն, այլ պէտք է անհրաժեշտ և Մանսկրիտ լեզուի գիտութիւնն. և բաց աստի,

«Անհրաժեշտ է բաղդատական մեթոդն լաւ հասկնալ և միանգամ ընդ միշտ բմբռնել, թէ Բնական պէտք եղած ժամանակը սանսկրիտին դիմելով՝ Հնդկաբանական կրօնաւոր բառեր լեզուներու ուսումնասիրութիւնն՝ իրեն պիտանի լոյսն ու կարգաւորութիւնը կը ստանայ անկէ ու»

Պ. յօդուածագիրը իւր ներկայ գրութեամբ խօսած է սանսկրիտը հայերէնի, յունարէնի և լատիներէնի հետ կապող առընչութեանց վրայ: Եւ ըստ Ալեքիսայի Ասիական Ընկերութեան սանսկրիտի ուսումնասիրութեանց, կ'ընդունի որ դասական լեզուաց ոչ

միայն ազգականութեան, մարդակազմական, կենդանաբանական, թուական բառերն, այլ նաեւ զերբականական կազմակերպութիւնը՝ սանսկրիտի հետ մօտ ինձմի են. և շատ մը բաղադրական օրինակներով ուղած է ապացուցանել իր համոզումը: Հիմարիտ է որ դասական լեզուաց շատ բառեր համահնչակ են, թայց փութանք բնուել որ կան ուրիշ շատ մը բառեր, որոնք նոյնաձայն և նոյնանիշ չեն, և տարօրինակ յեղաշրջումի պատճառով համանիշ և նոյնաձայն կ'ընդունուին, այդ բացատրութիւնը դեռ քիչ մը մութ և շատ տառաձգական կ'երեւի և թացատրութեան կաթոս: — Կը կարծուէր թէ յունայնէնն բխած լինի լատիներէնը և այդ երկուքն՝ սանսկրիտէն, թայց յօդուածագիրը կը քաջատրէ որ այդ լեզուներն ոչ թէ սանսկրիտէ առաջ եկած են, այլ ատենը և նոյնպէս սանսկրիտը հնդեւրոպական հնազոյն արմատական բունէն ճիշդադրած են, և ամենէն առաջ սանսկրիտը ծելը է այդ մայր բունէն. և նոյն սանսկրիտ լեզուն յունարէնի և լատիներէնի բաղդատական ուսումնասիրութեան համար շատ կարեւոր է: Մեր ազգային լեզուն չընդունի սեմականէն, յունարէնի մի ճիւղ, փոքրերէնի նման, իրանական, քեռացոց (Հաթեանց) լեզուին խնամի լեզու մը. այլ՝

« Պարզապէս՝ հայերէնը՝ հայերէն է. այսինքն՝ նա յունարէնի, լատիներէի, սանսկրիտի, զէնդերէնի և ուրիշ հնդեւրոպական կուտած լեզուներու նման լեզու մը, ծնած մի և նոյն արզաւանդէն քան վերիներն, ուստի և քոյր անոնց: Հայերէնը իւր բառազորութեամբ և զերբականութեամբ՝ արեւմտեան լեզուաց շարքին մէջ դասելու է, իսկ իւր առաջանութեան կամ արտասանութեան տեսակէտով՝ արեւելեան լեզու մ'է: Հայերէնը, իբրեւ հնդեւրոպական բարբառ՝ զեռեղելու է յունարէնի և սլաւերէնի մէջտեղ »:

Մեր լեզուի ծագման մասին այս է՝ յօդուածագրի գաղափարն, որ ոչ միայն իրեն՝ այլ և ուրիշ շատ բանասիրաց ալ է: Տարակոյս չի կայ որ լեզուի ծագման վրայ մենք արդ լիովին և շատ դիւրութեամբ որոշ գաղափար մը կազմած պիտի ըլլայինք, եթէ մեր նախորդերէն հայերէնի գրականութիւնը մինչեւ մեր օրերն հասած ըլլար, և անտի զուգի լինէին՝ Պ. յօդուածագիրը կը վերադառնայ Ս. Գ. Լուսաւորչայ, որ սնտոխապաշտ հայութեան տաճարները կործանած ժամանակ՝ այրած ջնջած է նաեւ մեհենական գրութիւնները: Բայց այս երեմեականը առաջին անգամ չէ որ կը լսուի, տարիներէ ի վեր մեր բանասէրներէն կ'օղորացուի այս կորուստը, իբրեւ այդ կորուստը նոր աւանդութիւնը

կը վերագրէ մեր Ս. Լուսաւորչին, թայց կարելի է որ նա կարող լինէր խապառ ջնջել այդ գրչագիր մեհենական գրութիւններն. եթէ կար այդ տեսակ գրութիւն, միթէ անկարելի պիտի ըլլար անոնց նշխարներէն մի քանիներու ազատիլն և մինչեւ մեզ հասնիլն: Հայերէնը իր ծնունդէն սկսեալ յարատեւ հրոյ, աւերի և աւարառութեանց մատնուելով հանդերձ՝ մենք այսօր ոչ սակաւ ձեռադիրներ ունինք, որոնց դարաւոր հնութեանց վրայ կը սքանչանանք ու կը պարծիւք. արդ ինչպէս որ ատենը պրծած մեզ հասեր են, նոյնպէս նաեւ շատ հաւանական էր որ մեհենականներն ալ մեզ կրնային հասնիլ՝ եթէ ոչ մի քանիներ, գոնէ պատասխիկ մը՝ նմոյշ մը: — Պ. Մկրչե Ս. Դաւիթ-Բէկի այս յօդուածին վրայ տուած մեր համառօտ տեղեկութիւնը չի վերջացուած, չենք ուզեր մոռնալ լսելու, որ այդ բաղդատական ուսումնասիրութիւնը հայ գրականութեան մէջ մինչեւ ցարդ լոյս տեսած այդ տեսակ գրութեանց մէջ ամենէն կարգաւորեալն կրնայ համարուիլ. կատարեալ պիտի ըլլար այդ յօդուածը եթէ դեռ աւելի ընդարձակ գրուած և լուսաբանուած ըլլար մանաւանդ իսկ լեզուի ծագման խնդիրը, որ մեզ համար միւս ամեն դասական բարբառներէն հետաքրքրական ու կարեւոր է: Տէրվիշեան մը հինի դրան այսպիսի հմտական ուսումնասիրութեան և ներկայիս ուրախ ենք որ մեր արտասահմանի երիտասարդութիւնը խնամքով գրականութեան այդ լէնքը յառաջ կը վարէ գրական դիտումները:

« Բանասէր » ի երկրորդ յօդուածը տեղեկութիւն կու տայ « Հայկական ամիսներ » ունի վրայ. ուսումնասիրութիւն մը՝ որ ինչպէս մեր բանասէր հասարակութեան ծանօթ է, « Բազմաժպէտ » նալ մի քանի անգամ ատոր վրայ արդէն դադարած է: Սիյ յօդուածը որ գրած է Թ. Վ. Գալորեան բառերու ստուգարանական տեսակէտով բաւական ուշադրաւ է, յօդուածագրի գաղափարը այս է.

« Թէ հայկական ամիսներու մէջ կրկին տարբեր կանապարականն (նորը և ոչ հինը) և քաղցէական կամ Բաքրյանեանը: Քաղցէականը նախ որդեգրուեցաւ Ասորեստանցիներէն ապա Եբրայեցիներէն և Ասորիներէն և հուսկ յետոյ Սալոններէն սակաւ փոփոխութեամբ: Քաղցէական ամիսները խիստ շատ անգամ յիշուած են ստորական արձանագրութեանց մէջ »:

Պատ. յօդուածագիրը իր այս գաղափարը պարզած է մեր հայկական ամսանշանաց բազմաթիւութեան մէջ: — Ամիսներ առաջ « Բազմաժպէտ » ու ծանուցած էինք Արգարու և

Քրիստոսի թղթակցութեան նորագիւտ արձանագրութեան մասին մի քանի տեղեկութիւնք հանդերձ թղթակցութեան արձանագրութեամբ, նոյնը կը ծանուցանէ « Բանասէր » ը և կը փութայ տպացուցանել, որ

« Եփեսոսի մէջ գտնուած ներկայ արձանագրութիւնն օրինակուած է Եւսեբիոսի Եկեղեցական պատմութեան նախնական օրինակի մը վրայէն » :

Այս հնախօսական համառօտ յօդուածէն վերջը կը կարգանք ծանօթ բանաւոր Յարգ. Ս. Վ. Պարոնեանի մատենագրական մի յօդուածն, որ ընդարձակ ապացոյցներով և զօրեղ օրինակներով՝ Պ. Կարիէրի յայտնի կը բացատրէ որ ի Հայս աւար բերուած կոռոց անուաներն Խորենացիի հայկական անուամբ կը կոչէ, և նոյնպէս կը ջրէ նոյն Պ. Հայա. գիտի Խորենացոյ պատմութեան մասին հրաւարակած մի քանի խժժանքն, որոնք բնաւ գիտութեան նշոյշն չունին : « Բանասէր » ի մէջ յիշեալ յօդուածներէն զատ, շատ հետաքրքրական և օգտակար կը գտնուէ միեւնոյն բանասէր Պարոնեան վարդապետին « Մատենախոսութիւն հայկական բառ օտար լեզուաց » գրութիւնն : Մեծ. Հեղինակն այս աշխատութեամբ՝ սկսած է հրապարակ հանել մեր գրականութեան իբր ամենակենական նիւթն, ցանկ ամենայն մատենից և յօդուածոց որք օտար լեզուով կը ձառնէ մեր ազգին պատմութեան և գրականութեան վրայ՝ սկիզբէն մինչեւ ներկայ տարին : Շատ գնահատելի գործ, որուն Յարգ. Հեղինակը ինչպէս գիտէինք և իմացած՝ ամէն ջանք և քիտն թափած է դայն կատարեալ ներկայացնելու համար : Ասով Հայ բանասէրք և գրագէտք իրենց ուսումնասիրելիք նիւթոց մասին շատ օգուտ պիտի տեսնեն, առանց երկարատեւ ժամաւաճառութեան՝ դիւրաւ պիտի գտնեն այն օտարագլի աղբիւրները, որոնք գրած և ուսումնասիրած են Հայ պատմութիւնը, կրօնքը, աշխարհը, գրականութիւնը, արհեստն, կենցաղն, և այլն : Եւ Մատենախոսութեամբ՝ Հայ գրականութիւնը յառաջադիմական մեծ մղում պիտի ստանայ : Դժման և աւելի իրարին աշխատութիւն մ'էր նաեւ Հ. Տաշկանի գրչա. գրաց ցուցակը, որ տարիներէ ի վեր ազգային բանասիրաց գրական փարոս մ'իղաւ : Այս աշխատութեան կրնան արքանակ համարուիլ ազգային թերթերու մէջ եղած յօդուածոց ցուցակն, զոր նախ « Բազմովէյ » սկսաւ հրատարակել և իրեն հետեւեցան « Հանդէս ամսօրեայ » և « Արարիկ », « Մասիս » : Թէեւ վերջինք իրենց այդ աշխատութիւնը աւելի ամփոփ կը ներկայացնեն : — « Բանասէր » ի

այս պրակը յորում ամենէն մեծ տեղ դրաւ են Ս. Վ. Պարոնեանի և Մ. Ս. Դաւիթ-Բէկի յօդուածներն, դարձեալ յոյս տեսած է այն հմտութեամբ ինչպէս նախորդներն. և եթէ ներելի է ըսելն՝ զուցէ ամենէն առաջին պրակն քան զյետինս աւելի հետաքրքրական է իր բովանդակած սեպագիր արձանագրութեամբ գարգարուած շահեկան յօդուածներով, որոնք փափագելի էր որ չի պակսէին Պ. Բաւմանեանի գեղեցիկ հանդիսէն. վասն զի անոնք են որ « Բանասէր » ի առաւելութիւն և կարեւորութիւն պիտի տան : Լրագրաց մի քանին աւելորդ դատեցին « Բանասէր » ի ծնունդն, ըսելով որ Միթթարեանց ամական հանդէսները արդէն բաւական են բանասիրական նիւթոց մշակման : Երագրական այս խորհրդածութիւնը բնաւ իրաւացի պիտի չերեւի, երբ « Բանասէր » ը հաստատուն ուղղութիւն մ'առնու մշակելու մեր գրականութեան այն խոսքն անդատանները որ անբեր և անպտուղ մնացած են ի հնուց մինչեւ ի ներկայս : « Բանասէր » էն կ'ականկալուի բեւեռագրական, բաղդական, ստուգաբանական, հնարաւորական, հին լեզուաբանական յօդուածներ :

BESSARIONE. — Ժամանակէ մ'ի վեր Գեր. Ալշեան վարդապետ, Հռոմայ Bessarione պատական հանդիսին մէջ մեր ընդ մերթ հայ եկեղեցւոյ վարդապետութեանց, ծխից և արարողութեանց վրայ յօդուածներ կը հրատարակէ. ներկայ տարուան նոյն թերթի վերջին երկու պրակներուն մէջ կը կարգանք, « La Chiesa Armena ed il Nestorianismo », [Հայ Եկեղեցին և Նեստորականութիւնը] վերնագրով մի երկար յօդուած, որով կը ցուցնէ թէ Հայ. Եկեղեցւոյ Ս. Հայրապետն և վարդապետք ինչպէս պատեւրազմած են Նեստորական ազանդոյն դէմ. իւր այդ յօդուածը որ զարդարուած է մեր Ս. Ս. Հարցողիմոս վարդապետութեամբ, ազգային աստուածաբանք և բանասիրաց համար նորութիւն մը չէ, բայց օտարագրեաց համար շահեկան է. և Գեր. Ալշեան իր այս աշխատութեամբ՝ ուրախ ենք ըսելու որ Եւրոպացի գիտնող ինչ ինչ ծուռ պաղափարները որ Հայ եկեղեցւոյ մասին ունին, կ'աշխատի ուղղելու : Եւ եթէ իր գրութեանց մէջ երբեմն սպրդին պատմական և կամ վրայութեանց սխալներ՝ այդ վերագրելու է իր անօրէ մեր նախնեաց եկեղեցական գրչագիրներ չի զրտնուելուն : Իր ապացոյցներն միայն տպագրեալ գրոց մէջն մեղուալան աշխատութեամբ կը հաւաքէ :

ՀԱՆԴԵՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ. — Հանդիսիս վերջին (Օգոստոս) պրակով կը վերջանայ « Գա-

միրք» վերնագրով պատմական յօդուածն՝ որուն շարայարելի երկար մասերն հրատա-
րակուեցան նոյն հանգիսին նախորդ պրա-
կաց մէջ։ Առաջիկային ամիսի տեղեկութիւն
մի կու տանք այդ պատմական յօդուածի
մասին։ Ներկայ հանգիսիս առաջին յօդուածն
այդ է, ասոր կը յախորդէ Յ. Անցեւոյ «Ե-
ղիսարեթուպոլսոյ հոգեւոր Եղբայրութիւննե-
րը — Ս. Յովհաննու Եղբայրութիւնը» վեր-
նագրով յօդուածը. որուն բովանդակութիւնը
համառօտակի կը ներկայացընենք «Բազմա-
վէպ»ի ընթերցողաց։ Ըստ յօդուածագրին՝
Ստեփանոս Ռաջայ իրբեւ առաքելական փո-
խանորդ, Եղիսարեթուպոլսոյ մէջ արդիւնա-
ւոր գործունէութիւն ունենցած է։ Նախորդ
դարու կէսէն ասդին հոն իննի չափ Եղբայ-
րութիւններ գտնուած են, որոնցմէ այսօր և
սլ մին մնացած է։ — 1780ին հաստատուած
«Ս. Յովհաննու Եղբայրութիւն» անուա-
նեալ միաբաններու համառօտ պատմութիւնը
գրելէն յետոյ, նոյն հաստատութեան սահ-
մանապարտութեան ամփոփ բովանդակութիւնը
կը հրատարակէ, և անմիջապէս վերջը ըն-
թերցողաց կը ներկայացընէ այդ Եղբայրու-
թեան պատմութեան և կանոնադրութեան
բուն հայերէն սկզբնագիրն։ — Այս յօդու-
ածին կը յախորդէ Հ. Յ. Տաւեան «Սեքստո-
սի վճիռք» վերնագրով գրական նոր յօ-
դուածին, որ չարունակելի է։ Յօդուածագի-
րը պիւթագորիան իմաստուն Սեքստոսի բա-
րոյտական առածներու մասին եղած քննա-
դատութիւններն և վճիռն կը յիշատակէ և
նոյնպէս Լատին Ս. Հարց այդ առածներու
մասին ունեցած կարծիքները կը յայտնէ։
Ըստ յօդուածագրին՝ Գիրգէմայսէր ուսում-
նասէր՝ առաջինն եղած է որ Սեքստոսի վճիռոց
զանազան ձեռագորաց համեմատութեամբ հրա-
տարակութիւն մ'ըրած է, ուսկից զուրս կը
մնայ հայերէն թարգմանութիւնը։ Կը յիշա-
տակէ «Բազմավէպ»ի և Հ. Գ. Չարբ. «Մա-
տենադարան Հայկական թարգմանութեանց
նախնեաց» երկին մէջ յիշուած Սեքստոսի
խրատական պատառիկներն, և միեւնոյն ա-
տեն կը նկարագրէ իրենց մասենադարանին
մէջ գտնուած Սեքստոսի հայ թարգմանու-
թեան գրչագիրը։ Հայ բնագիրն հրատարա-
կելէն յետոյ՝ կը խոստանայ ընդարձակ տե-
սութիւն մ'ընել Սեքստոսի գործոյն՝ զանա-
զան ինքուսն եղած խմբագրութեանց մասին։
— Մեղիք Ս. Գաւիթ—Բէկ լեզուարանական
յօդուածով մը ներկայ պրակին մէջ սկսած
է ուսումնասիրել Արարիկէրի գաւառաբա-
րառը. իսկ աշխարհագրական տեղեկութիւն
կու տայ նոյն քաղաքի մասին, և անուան
առասպելախառն ստուգաբանութիւնը կը յի-

շատակէ. կը գրէ որ տեղւոյն ամէն արհեստ-
ներն ի բաց առեալ մագործութիւնն և
մրգավաճառութիւնը մեր ազգայնոց ձեռքն
են. յետոյ կը յիշատակէ նշանաւոր պտուղ-
ներն գաւառական բարբառով։ Հարեւանցի
տեղեկութիւն կու տայ Արարիկէրի քաղաքա-
կանին վրայ և կ'անցնի յիշելու հայկական
եկեղեցիները, դպրոցները, Հետաքրքրական
է յօդուածագրի այս տեղեկութիւնը։

«Արարիկէրի մահմետականներու մեծամաս-
նութիւնը հայերէն կը խօսի (առանց չափա-
զանցութենէ վախճան 100/75ը) և այնտեղ
ընաւ զարմանելի չէ հայ դպրոցներու մէջ մա-
մետական երեխաներ կամ պատանիներ տես-
նել»։

Յօդուածին Ա. մասին մէջ այս նիւթերուն
վրայ համառօտ տեղեկութիւն մը տալէն յե-
տոյ, Բ. մասին մէջ կը սկսի նմոյշ մը տալ
Արարիկէրի բարբառի մասին հրատարակելով
հուշակաւոր Նաարէտտին խօնային պատ-
մութիւններէն մին տեղացի բարբառով. փու-
թանք ըսելու որ նոյն նմոյշն եթէ կրնայ
եղբայրացութիւն մը հանուի, պիտի չի վա-
րանիք ըսելու, որ Արարիկէրի գաւառա-
բարբառի բառերու մեծ մասն զուտ աղաւա-
ղեալ թրքերէն է։ — Հանդիսիս ներկայ պրա-
կէն կը պակսուի «Ծաղկեկունջ» վերնագրով
լրագրական քաղաւածոյ քրոնիկն. գրախոսա-
կանները այնքան քննական գոյն մը չունին,
զուցէ առարկաներն այնքան արժանաւոր չեն
երեւցած։ Կը պակսի նաեւ ազգային յօ-
դուածոց քաղաւածոյ ցանկն։ Չենք մոռնար
յիշելու որ Գր. Տէր Պողոսեան դեռ կը շա-
րունակէ Փաւստոսի պատմութեան ուսումնա-
սիրութիւնը. նոյնպէս կը չարունակուի «Ու-
սումնական ուղեւորութիւն Ինչը և Լէման
գիտնականաց» վերնագրով հնախօսական
յօդուածն։

ԹՐԳԱՀԱՅ ԹԵՐԹԵՐ

ՄԱՍԻՍ. — Տ. Արփիսեանի շարաթա-
թերթը յամրաբայ կը թնակդիսէ կ'անցնի
լրագրական շրջանակէն քանասիրական հաւա-
դէսներու մօտենալ, այդ անշուշտ «Մա-
սիս»ի ընթերցողաց փափաքն է, գտնել «Մա-
սիս»ը թէ տողովդական և թէ ուսումնա-
կան խնդէս մը։ Դեռ բարեշրջումներ պիտի
կրէ այն շարաթաթերթը, խմբագրի խօսքն
է այդ, զոր Մայիսի ամենէն գուարթ առա-
ւօտ մը իրեն պաշտօնակից պաշտօնախոս մը
կը յայտնէր, Պոսֆօրի եղբրքը հեռուն
ցցուած ըլլոյ մը ծաղկազարդ պարտէզի մը

ԳՐԱԽՈՍԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿՆԵՐ

մէջ : Խօսք մը որ չըթուեցնեմք վրայ չգա-
մունեցաւ, այլ այն թերթին վրայ՝ զոր ինքն կը
վարէր, արդ իրագործուած կը տեսնենք : Մենք
ներկայիս Պոլսոյ զբաղէ տներէն կարող չենք
անաչառութեամբ կատարեալ և ըստ ամե-
նայնի ուշագրտու գրականութիւն մը սպա-
սելու, պահանջ մը որ նոյն իսկ կարող չենք
գտնել ամենէն զարգացեալ միջավայրի մը
մէջ : Գրաւական մը « Մասիս » ի բարեշնչման
իր մէջ երեւցած մերթ ընդ մերթ բանասէր
գրիչներու հմտալից շարուածներն են : Եղիշէ
Եպիսկ. Գուրեան այդ ի վաղուց ծանօթ բա-
նասէր եկեղեցականը իր քննական յօդուած-
ներով « Մասիս »-ը ժողովուրդ գասակարգէն
զատ, բանասիրաց եւս ուշագրտու կը հանդի-
սացնէ : Մի քանի ամիս առաջ լեզնեկայ կողմ.
ազանկոց զրոց գերմ. Թարգմանութիւնը լոյս
տեսնելով : Նոյն բարձրաստիճան ուսումնա-
սէրը, փութաց համաօտո տեսութիւնները
կատարել նոյն զրքին մէջ գտնուած ինչ ինչ
խնդրոյ նիւթ եղած իրաց վրայ, ապով ոչ
սակաւ տրամաբան և պարզ բացատրութիւն-
ներ՝ որոնց ընդդիմախօսութիւնը կը հանդի-
հանդիսին մէջ կարգացին բանասէրք. հա-
կաճառութիւնը թէեւ չափազանց երկարե-
ցաւ, բայց բանասէրք անով մի քիչ զբաղե-
ցան, առանց նոր բան մը սորվելու : Խնդի-
րը զաղափարական շատագովութեան շրջե-
ցաւ : Այդ քննադատութենէն վերջը, նոյն
բացմազարդ եկեղեցականը ժամանակ կը
գտնէ, հարեւանքի ուսումնասիրական յօ-
դուած մը հրատարակելու Տ. Արփիարեանի
« Մասիս »-ին մէջ Պ. Խալաթեանցի հրատա-
րակած Մնացորդաց զրոց նորագիտ թարգ-
մանութեան մասին : կը գրէ քննադատն :

« Քանի մը ղեկողութիւններ միայն պիտի
ընենք՝ նախ Պ. Խալաթեանցի՝ այդ հրատարա-
կութեան առթիւ յայտնած ինչ ինչ կարծիք-
ներու մասին, և երկրորդ պիտի փորձենք ցոյց
տալ Մնացորդաց զրքի լեզուական այս կամ
այն երեւոյթները, որոնցմով կրնան հետաքը-
քունի բանասէրները՝ զօրծը, որչափ հնար է,
ասորերէնէ թարգմանուած կամ հնազայն թարգ-
մանութիւն մը ըլլալէն անկախ պարագաներու
սակ ղեկողով » :

Այս ուսումնասիրութենէն զատ « Մասիս »-ի
մէջ կը գտնենք մի ուրիշ հետաքրքրական
յօդուած մը, որ կը կրէ « Ապրօ Էֆէնտիի
կեանքէն » վերնագիրն և համաօտ կենսա-
գրական կը կատարէ նոյն Էֆէնտիին, որ 50
տարի առաջ իրրեւ խմբագիր « Նոյեման Ա-
զանի » ի լրագրական ասպարէզի մէջ ծանօթ
դէմքերէն մին էր :

Հ. Ս. ԵՐԵՄՅԱՆ

1. Իւլիոսկա. — Վիպական գրոցս հեղի-
նակն է, Է. Օմէլկո. Թարգմանութիւն Պ. Հո-
վուեանցի, հրատարակուած Ա. Պօլսեանի
գումարով (ժողովրդական գրադարանի 76-
րորդ հրատարակութիւն) Տպ. Թիֆլիս 1900 :
Գինն 10 կոպէկ : — Իսլահակաւ տնունն է այն
ընկեցիկ աղջկան, որուն վրայ է. Օմէլկո
շարադրած է իր վէպն : — Առաջին էջերուն
մէջ վիպասունը համաոտակի կը յիշատա-
կէ այն ամէն անձերն, որոնց հետ վիպին
պիգնազնուհի իւլիանկա վերաբերութիւն ունե-
ցած է. կը նկարագրէ վայրերն, ուր ման ե-
կած է նոյն ընկեցիկը : — Առաւու կանուի
Լեհական քաղքի մը փողոցի մը բակին մէջ,
մուրացական կին մը կը տեսնէ ընկեցիկ նո-
րածին մանուկ մի. իւլիանկան էր նա. տե-
ղացիք կը լսեն այդ եղբորութիւնը, տներէն
զուրս կու գան, որով ու զուրգուրանք կը
ցուցնուին զայն խնամելու. մի պարագորդ
պարզուկ կաշեգործ՝ գլխարկը չձեռնի, նոյն
բազմութեան մէջ կը տեսնուի ստակ մուրա՝ յօ-
գուտ այդ ընկեցիկ աղջկան. հաւաքածն կը
յանձնէ լուացարար ընտանեաց տանտիկ-
նոջ, որ նոյն հանգանակութեամբ խնամէ
ընկեցիկ աղջիկը : Խեղճ որբիկը այն ըն-
տանեաց շար զաւակներէն միշտ կը շարչա-
րուի կը նեղուի. մի քանի տարի վերջ, լուա-
ցարարի հարբեալ էրկին աշնամայիս ցուրտ
և անձրեւոտ զիշեր մը որբիկը տնէն դուրս կը
վնտնէ : Անտուն անտէր էր մնացած ուր. պի-
շերուան միջութեան մէջ կը փնտտէ ապաստա-
նարան մը. հնուէն ճրագ մը կը տեսնէ,
որուն կը մօտենայ. և իր արտասուալից ա-
շաց առջն, կը պարզի մի անշուք սննեակ,
ուր պառաւ մը կը գործէ կը կարէ : Նա կը
լսէ երախայի լացի և հեկեկանքի ձայնն. « Յիսուս ու Քրիստոս » մըմնջելով կը բա-
նայ զուռն և կը գրէ որբիկը իր բազկաց
մէջ : Նա իր ամենէն ողորմելի և յետին առ-
տինանի խեղճ վիճակին մէջ լինելով հան-